

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Tomáše Lichovníka a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Kateřiny Šimáčkové, o ústavní stížnosti stěžovatele **T. F.**, zastoupeného JUDr. Petrem Šustkem, advokátem se sídlem Veleslavínova 3, 110 00 Praha 1, proti usnesení **Nejvyššího soudu** ze dne 26. 8. 2015, č. j. 6 Tdo 615/2015-34, a proti rozsudku **Krajského soudu v Českých Budějovicích** ze dne 19. 2. 2015, č. j. 4 To 25/2015-235, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 2. 2015, č. j. 4 To 25/2015-235, bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces dle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 2. 2015, č. j. 4 To 25/2015-235, se zrušuje.

III. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2015, č. j. 6 Tdo 615/2015-34, se zrušuje.

Odůvodnění:

I.

Rekapitulace ústavní stížnosti a dosavadního průběhu řízení

Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 24. 11. 2015 se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, a to pro porušení jeho ústavně zaručených základních práv podle čl. 11 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

Z odůvodnění ústavní stížnosti a z obsahu rozhodnutí napadaných ústavní stížností se zjišťuje, že stěžovatel byl rozsudkem Okresního soudu v Českém Krumlově ze dne 1. 12. 2014, č. j. 10 T 175/2014-199, uznán vinným trestným činem usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1 a 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, kterého se, zkráceně řečeno, dopustil tím, že nezvládl v důsledku

nepřiměřeně vysoké rychlosti řízení a způsobil tak nehodu, v jejímž důsledku jeho spolujezdec na předním sedadle (dále jen „zemřelý“) utrpěl mnohočetná zranění neslučitelná se životem, kterým na místě podlehl. Za tento trestný čin byl podle § 143 odst. 2 trestního zákoníku odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří let, jehož výkon mu byl podle § 81 odst. 1 a § 82 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání pěti let. Podle § 73 odst. 1 a 3 trestního zákoníku byl stěžovateli uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel v trvání sedmi let.

Podle § 229 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, byli tři poškození (pozůstali), kteří v rámci adhezního řízení uplatnili nárok na náhradu škody za duševní útrapy a v podobě nákladů pohřbu (dále jen „poškození“), shora citovaným rozsudkem okresního soudu odkázáni s uplatněnými nároky na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních s odůvodněním, že pro rozhodnutí o náhradě škody dle § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, by s ohledem na větší počet poškozených a více uplatněných nároků bylo třeba vést poměrně rozsáhlé dokazování, musely by být prokazovány faktické rodinné vztahy mezi jednotlivými poškozenými a zemřelým, citové vazby mezi nimi, kdo, komu v jakém rozsahu zajišťoval životní potřeby apod. Takové dokazování by podle okresního soudu zjevně šlo nad rámec potřeb trestního řízení.

Proti shora uvedenému rozsudku Okresního soudu v Českém Krumlově podali poškození do výroku o náhradě škody odvolání, kterému Krajský soud v Českých Budějovicích vyhověl a podle § 258 odst. 1 písm. f) a odst. 2 trestního řádu částečně zrušil rozsudek okresního soudu, a to ve výroku, kterým byli poškození odkázáni s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, a podle § 259 odst. 3 trestního řádu nově rozhodl tak, že stěžovatel je podle § 228 odst. 1 trestního řádu povinen nahradit poškozeným duševní útrapy podle § 2959 občanského zákoníku v celkové výši 2.575.000,- Kč. Se zbytkem uplatněných nároků byli poškození podle § 229 odst. 2 trestního řádu odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních. V ostatních výrocih zůstal rozsudek Okresního soudu v Českém Krumlově nedotčen.

Dovolání stěžovatele, jemuž se ze strany odvolacího soudu dostalo poučení, že proti jeho rozhodnutí může obviněný (stěžovatel) podat dovolání pro nesprávnost výroku rozhodnutí soudu, který se ho bezprostředně dotýká (§ 265d odst. 1 trestního řádu), bylo napadeným usnesením Nejvyššího soudu odmítnuto jako nepřípustné, neboť napadený rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích nelze považovat za rozhodnutí ve smyslu § 265a odst. 1 a 2 trestního řádu, neboť předmětem rozhodování odvolacího soudu nebyla otázka viny a trestu, ale pouze rozhodování o nároku poškozených na náhradu škody. Stěžovatel ve svém dovolání především namítal, že odvolací soud nesprávně posoudil skutkový stav věci a aniž by provedl jakékoliv dokazování ohledně duševních útrap poškozených, přiznal jim náhradu nemajetkové újmy, a to ve zcela zjevně nepřiměřené výši.

Pokud jde o napadené rozhodnutí krajského soudu, stěžovatel ve své ústavní stížnosti uvádí, že Krajský soud v Českých Budějovicích rozhodoval o odvolání poškozených v rámci jediného jednání, v jehož rámci neprovedl žádný důkaz, přičemž

ke změně rozhodnutí okresního soudu přistoupil na základě důkazů provedených v řízení před soudem prvního stupně, tj. výpovědí poškozených. Odvolací soud se tedy odchýlil od hodnocení důkazů soudem prvního stupně a na rozdíl od něj vzal výpovědi poškozených za dostatečný důkaz pro přiznání odškodnění za jim vzniklou újmu. Stěžovatel v této souvislosti namítá, že skutková zjištění může činit pouze ten soud, který důkazy provedl, a proto neprovedením důkazu jednal odvolací soud v rozporu s principy řádného a spravedlivého procesu. Uvedeným postupem odvolací soud překvapivě změnil rozhodnutí soudu prvního stupně, čímž znemožnil stěžovateli na tento obrat v hodnocení důkazu adekvátně reagovat. V této souvislosti stěžovatel odkazuje na náleze Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. II. ÚS 1180/14, a uvádí, že ačkoliv se citovaný náleze týká soukromoprávního sporu, má stěžovatel za to, že závěry Ústavního soudu v nálezu obsažené jsou na jeho případ zcela příléhavé vzhledem ke skutečnosti, že adhezní řízení ve své podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení a jedná se *de facto* o řízení občanskoprávní.

Dále podle stěžovatele krajský soud při posuzování nároku na odškodné nerespektoval kogentní hmotněprávní normy a nezkoumal naplnění jednotlivých předpokladů odpovědnosti za vzniklou újmu a rozhodoval na základě domněnek a pravděpodobnosti, tedy nikoliv na základě dostatečně prokázaných skutečností a své rozhodnutí řádně neodůvodnil. Uvedeným postupem se odvolací soud podle stěžovatele dopustil svévole a učinil své rozhodnutí nepřezkoumatelným.

Stěžovatel dále namítá, že napadené rozhodnutí krajského soudu zasáhlo i do jeho práva na majetek tím, že v rozporu s principem proporcionality nebyly v řízení při rozhodování o přiznání odškodného a o jeho výši zkoumány jeho osobní a majetkové poměry.

V souvislosti s napadeným usnesením Nejvyššího soudu pak stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že i v případě rozhodnutí v adhezním řízení nutno nahlížet na takové rozhodnutí jako na rozhodnutí ve věci samé, neboť je zde rozhodováno o právech a povinnostech obžalovaného. V případě adhezního řízení se kromě toho jedná *de facto* o řízení občanskoprávní, přičemž v případě, kdy by bylo o stejném nároku rozhodováno v občanskoprávním řízení, bylo by proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání přípustné. Nepřípustnost dovolání proti rozhodnutí o stejném nároku pouze z toho důvodu, že se jedná o rozhodnutí vydané v adhezním řízení a nikoli v řízení občanskoprávním, nepřipustně zhoršuje postavení obžalovaného (stěžovatele) a brání mu v přístupu ke spravedlnosti.

Stěžovatel v této souvislosti poukazuje na to, že trestní řád nepřipustnost dovolání proti rozhodnutí vydanému v adhezním řízení nestanoví. Nepřípustnost proto byla Nejvyšším soudem ve věci jeho dovolání konstatována na základě judikatury Nejvyššího soudu, resp. s odkazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 3 Tdo 489/2006. Proto pokud jde o přípustnost ústavní stížnosti stěžovatele proti rozhodnutí krajského soudu, stěžovatel má za to, že jeho dovolání bylo odmítnuto z důvodů, spočívajících na uvážení Nejvyššího soudu ve smyslu § 72 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Stran přípustnosti části

ústavní stížnosti, kterou je napadáno rozhodnutí krajského soudu, stěžovatel dále uvádí, že dovolání v posuzované věci podal pod vlivem chybného poučení krajského soudu.

II.

Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků

Krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti stručně uvedl, že je jeho stanovisko shodné s odůvodněním jeho napadeného rozsudku.

Poškozeným byly odeslány dne 16. 5. 2016 výzvy k vyjádření se k ústavní stížnosti. Dne 31. 5. 2016 však byly tyto výzvy vráceny Ústavnímu soudu, přičemž z příslušných doručenek vyplývá, že zásilky byly vráceny zpět z důvodu, že se adresáti odstěhovali. Prostřednictvím centrální evidence obyvatel se nepodařilo jejich novou adresu zjistit a bylo proto přistoupeno k náhradnímu doručení cestou vyvěšení na úřední desce Ústavního soudu. Sdělením, vyvěšeným na úřední desce Ústavního soudu byli poškození vyzváni, aby si u Ústavního soudu vyzvedli doručované písemnosti. Tak však do dne vydání tohoto nálezu neučinili, resp. k ústavní stížnosti se nevyjádřili.

S ohledem na obsah Ústavnímu soudu zaslaného vyjádření nebylo třeba jej rozesílat k replice stěžovateli, neboť v něm nebyly uvedeny žádné nové skutečnosti, na které by bylo nutné reagovat.

III.

K námitce nepřipustnosti dovolání

Pokud jde o usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2015, č. j. 6 Tdo 615/2015-34, byla ústavní stížnost podána včas a byly splněny i veškeré další formální i obsahové náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu, bylo tedy možno přistoupit k věcnému přezkumu tohoto rozhodnutí.

Poté, co se Ústavní soud s obsahem napadeného rozhodnutí seznámil, shledal, že ústavní stížnost je v této části zjevně neopodstatněná. Nejvyšší soud posoudil přípustnost dovolání v souladu se svou ustálenou judikaturou (srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 489/2006, publikované v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu pod označením T 899), z níž plyne, že rozhodnutí odvolacího soudu, kterým je k odvolání poškozeného zrušen výrok o náhradě škody, přičemž odvolací soud sám následně ve věci náhrady škody rozhodne, není rozhodnutím ve smyslu § 265a odst. 2 trestního řádu, a proto není proti takovému rozhodnutí dovolání přípustné.

Stěžovatel považoval předmětný výklad za zhoršující postavení obžalovaného (škůdce) a bránil mu v přístupu ke spravedlnosti. Ústavní soud však v minulosti neshledal v uvedeném náhledu na procesní přípustnost dovolání rozpor s ústavním pořádkem (usnesení sp. zn. I. ÚS 2418/15 ze dne 4. 9. 2015, sp. zn. II. ÚS 1901/12 ze dne 29. 8. 2012 a sp. zn. IV. ÚS 1435/11 ze dne 13. 7. 2011). Na uvedeném právním názoru Ústavní soud nemá důvod nic měnit ani v posuzovaném případě.

Ústavní soud je orgánem ochrany ústavnosti, a nikoliv další instancí v systému obecného soudnictví, nepřísluší mu proto provádět výklad jiných než ústavních norem. V této souvislosti je třeba předeslat, že Listina ani žádný z mezinárodněprávních instrumentů nezakotvuje "základní právo" na přezkum pravomocných rozhodnutí v trestních věcech. Úmluva upravuje výslovně toliko právo na odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně o vině či trestu (čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě). Z výše uvedeného vyplývá, že dovolání je procesním prostředkem, jehož zavedení do právního řádu je třeba chápat výlučně jako projev svobodné volby zákonodárce a nikoli jako projekci "základního práva" garantovaného Listinou či jinými součástmi ústavního pořádku. S tím souvisí rovněž výlučné právo zákonodárce stanovit podmínky přípustnosti takového opravného prostředku a oprávnění dovolacího soudu příslušná ustanovení v rámci své aplikační praxe vykládat. Nevykazuje-li takový výklad znaky svévole a splňuje-li rozhodnutí dovolacího soudu i další požadavky kladené na odůvodnění soudního rozhodnutí z hlediska ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces, nepřísluší Ústavnímu soudu právní názor Nejvyššího soudu jakkoliv přehodnocovat. Jelikož Ústavní soud v projednávané věci žádné pochybení Nejvyššího soudu, mající dopady do sféry ústavně zaručených práv stěžovatele, neshledal, nezbylo mu než konstatovat, že Nejvyšší soud postupoval plně v mezích své kompetence, když dovolání stěžovatele jako nepřípustné odmítl (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 7.2011, sp. zn. IV. ÚS 1435/11).

IV.

K námitkám směřujícím proti rozsudku odvolacího soudu

Pokud jde o napadený rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 2. 2015, č. j. 4 To 25/2015-235, Ústavní soud se nejprve zabýval otázkou, zda byla ve vztahu k němu ústavní stížnost podána včas, neboť usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2015, č. j. 6 Tdo 615/2015-34, nebylo možno považovat za rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytoval, resp. nejednalo se, navzdory opačnému názoru stěžovatele, o mimořádný opravný prostředek, jehož přípustnost by v tomto případě závisela na uvážení dovolacího soudu (§ 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu). Ústavní soud nicméně zohlednil skutečnost, že stěžovatel byl krajským soudem v napadeném rozsudku nesprávně poučen v tom smyslu, že proti tomuto rozhodnutí je dovolání přípustné. Ústavní soud proto odvozoval běh lhůty k podání ústavní stížnosti i ve vztahu k rozsudku krajského soudu ode dne, kdy bylo stěžovateli, resp. jeho právnímu zástupci, doručeno usnesení Nejvyššího soudu.

Podmínky věcného přezkumu byly tedy splněny i u napadeného rozsudku krajského soudu, přičemž v této části shledal Ústavní soud ústavní stížnost důvodnou.

IV. a)

K námitkám hodnocení důkazů

V souvislosti s námitkou, že krajský soud v rámci jednání neprovedl žádný důkaz, přičemž ke změně rozhodnutí okresního soudu přistoupil na základě důkazů

provedených v řízení před soudem prvního stupně, stěžovatel poukazuje na náleze Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. II. ÚS 1180/14.

V citovaném nálezu dospěl Ústavní soud k závěru, že hodnocení důkazů bez jejich provedení soudem zakládá porušení ustanovení čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy v důsledku porušení zásady přímosti (bezprostřednosti). Dle ní dokazování provádí soud, jenž rozhoduje ve věci, a to při jednání, ke kterému předvolá účastníky řízení; rozhodnutím ve věci je i změna rozhodnutí nalézacího soudu soudem odvolacím v odvolacím řízení. Smyslem a účelem zásady přímosti (bezprostřednosti) je objektivita a nezávislost soudního rozhodování, jakož i zabezpečení práva účastníků řízení vyjádřit se k prováděným důkazům. Jestliže odvolací soud změnil rozhodnutí nalézacího soudu na základě odlišného hodnocení důkazů provedených soudem prvního stupně, a to aniž by je byl sám zopakoval, poruší tím právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy; uvedeným postupem poruší rovněž právo stěžovatele na to, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, jak stanoví čl. 38 odst. 2 Listiny (náleze sp. zn. II. ÚS 1180/14 ze dne 17. 2. 2015). K obdobným závěrům dospěl Ústavní soud rovněž např. v nálezu ze dne 3. 8. 2011 sp. zn. I. ÚS 3725/10 (N 139/62 SbNU 175), nebo nálezu ze dne 29. 5. 2000, sp. zn. IV. ÚS 275/98 (N 79/18 SbNU 183).

Ačkoliv se shora uvedená nálezová judikatura Ústavního soudu týká věcí rozhodovaných v řízení před civilními soudy, resp. podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, je nutno obdobné závěry učinit, jak je dále vysvětleno, i v nyní posuzované věci.

Především je nutno uvést, že v adhezním řízení rozhoduje sice trestní soud o náhradě majetkové škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení podle hmotného práva jiné než trestní povahy (nejčastěji podle občanského zákoníku), ale ve formě trestního řízení, tedy procesním postupem podle trestního řádu, přičemž adhezní řízení netvoří žádnou samostatnou, časově či jinak formálně oddělenou část trestního řízení, ale splývá s ním, zejména ve stadiu dokazování (srov. Šámal, P. a kol. Trestní řád I. § 228. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013).

Jestliže stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že mu odvolací soud svým postupem a rozhodnutím upřel jeho právo na spravedlivý proces, když se odchýlil od skutkových zjištění učiněných soudem prvního stupně, změnil tak hodnocení provedených důkazů před tímto soudem, avšak sám žádné důkazy neprovedl, z pohledu podústavního práva relevantního v rozsahu ústavněprávního posouzení na předmětnou věc dopadají ustanovení § 259 odst. 3 a § 263 odst. 7 trestního řádu.

Ustanovení § 259 odst. 3 trestního řádu stanoví, že rozhodnout sám rozsudkem ve věci může odvolací soud jen je-li možno nové rozhodnutí učinit na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozsudku správně zjištěn a popřípadě na základě důkazů provedených před odvolacím soudem doplněn nebo změněn. Odvolací soud se může odchýlit od skutkového zjištění soudu prvního stupně jen tehdy, jestliže v odvolacím řízení a) provedl znovu některé pro skutkové zjištění podstatné důkazy provedené již v hlavním líčení, nebo b) provedl důkazy, které nebyly provedeny v hlavním líčení.

Podle § 263 odst. 7 trestního řádu z hlediska změny nebo doplnění skutkových zjištění odvolací soud může přihlížet jen k důkazům, které byly provedeny ve veřejném zasedání před odvolacím soudem; tyto důkazy hodnotí v návaznosti na důkazy provedené soudem prvního stupně v hlavním líčení. Odvolací soud je vázán hodnocením těchto důkazů soudem prvního stupně s výjimkou těch důkazů, které odvolací soud sám ve veřejném zasedání znovu provedl.

S ohledem na uvedené lze proto konstatovat, že obsahově shodnou konstrukci, jakou občanský soudní řád používá pro účely občanskoprávního řízení, kdy odvolací soud je podle § 213 odst. 2 občanského soudního řádu povinen zopakovat důkazy provedené soudem prvního stupně, má-li za to, že je z nich možné dospět k jinému skutkovému zjištění než které učinil soud prvního stupně, používá i trestní řád pro účely trestního řízení, tedy včetně řízení adhezního, kdy odvolací soud může podle § 263 odst. 7 trestního řádu změnit či doplnit skutková zjištění jen na základě důkazů, které byly provedeny ve veřejném zasedání před odvolacím soudem (srov. usnesení ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2661/14).

Posledně uvedené pravidlo vyplývá ze zásady bezprostřednosti, z níž vyplývá povinnost soudu přihlídnout při rozhodování v hlavním líčení, veřejném i neveřejném zasedání jen k těm důkazům, které byly při tomto jednání provedeny (§ 2 odst. 12 trestního řádu). Zásada bezprostřednosti vyžaduje, aby se soud osobně seznámil se všemi důkazy, které mají být podkladem k rozhodnutí, a vylučuje, aby bylo přihlídnuto k důkazům, které nebyly provedeny při soudním jednání. Soud má rozhodnout na základě důkazů před ním provedených. Druhý požadavek obsažený v zásadě bezprostřednosti pak spočívá v tom, že soud má zjišťovat rozhodné skutečnosti z pramene těmto skutečnostem nejbližšího, a tedy nejspolehlivějšího, ke zjištění pravdy. Uplatnění zásady bezprostřednosti při provádění důkazů v trestním řízení je významnou zárukou zjištění materiální pravdy (Fenyk, J., Císařová, D., Gřivna, T. a kol., Trestní právo procesní, ASPI, Wolters Kluwer Praha 2015, str. 104).

Ze shora uvedeného vyplývá, že je zásadně nepřipustné, aby odvolací soud sám rozhodl rozsudkem, pokud by neprovedl žádné důkazy a měnil by skutkový stav zjištěný soudem prvního stupně v hlavním líčení. Jak uvádí Ústavní soud ve své předchozí judikatuře, „pokud tedy odvolací soud považuje rozsah dokazování před soudem prvního stupně za úplný, ale provedené důkazy hodnotí jinak, nemůže rozhodnout po zrušení rozsudku soudu prvního stupně, pokud by důkazy přímo neprovedl v rámci veřejného zasedání. Jestliže se například odvolací soud neztotožní s hodnocením výpovědi určitého svědka a se závěrem učiněným z jejího obsahu, měl by sám takového svědka vyslechnout, aby si tím vytvořil dostatečný podklad pro odchýlné hodnocení i pro změnu skutkových závěrů, které z toho vyplývají. Postup odvolacího soudu při hodnocení důkazů (§ 263 odst. 7 tr. ř.) je projevem zásady přímosti (§ 2 odst. 11 tr. ř.) a zásady bezprostřednosti (§ 2 odst. 12 tr. ř.), jež jsou stěžejním znakem dokazování v trestním řízení“ (nálezn Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 445/06, ze dne 28. 8. 2008).

Z vyžádaného soudního spisu sp. zn. 10 T 175/2014 si Ústavní soud ověřoval tvrzení stěžovatele, že krajský soud v rámci veřejného zasedání neprovedl žádný důkaz. Z protokolu o veřejném zasedání ze dne 19. 2. 2015 se podává (č. 1. 231 soudního spisu), že v rámci veřejného zasedání byly provedeny jako listinné důkazy následující: opis z evidence rejstříku trestů stěžovatele; sdělení obce Omlenice ze dne 17. 2. 2015, že poškození a zemřelý žili v době před dopravní nehodou ve společném soužití; kopie rodného listu zemřelého poškozeného; a čestné prohlášení sousedů poškozených ze dne 5. 2. 2015, že tito bydleli se zemřelým v jednom domě. Na základě uvedeného dokazování vzal krajský soud za prokázané, že všichni poškození žili ve společné domácnosti se zemřelým.

Dle Ústavního soudu tedy není pravdou, že by krajský soud neprovedl žádný důkaz. Ve svých závěrech ohledně nároků poškozených vychází krajský soud (podle odůvodnění napadeného rozhodnutí) především ze skutečnosti, že z pohledu poškozených jde vůči zemřelému o vztahy matky k synovi, sestry k bratrovi a babičky k vnukovi, dále z věku zemřelého (19 let) a věku poškozených - matky (39 let), sestry (7 let) a babičky (57 let), a také z dokazované skutečnosti, že poškození se zemřelým žili ve společné domácnosti.

Ústavní soud nemůže přisvědčit ani té části námitek stěžovatele, podle které krajský soud ke změně rozhodnutí okresního soudu přistoupil na základě důkazů provedených v řízení před soudem prvního stupně. Výrok okresního soudu, kterým bylo rozhodnuto podle § 229 odst. 1 trestního řádu, spočívá v tom, že soud, aniž by meritorně rozhodoval o uplatněném nároku na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestným činem, odkázal poškozené na řízení ve věcech občanskoprávních. Tento výrok okresního soudu, který je odůvodněn tím, že pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě nemajetkové újmy v penězích by bylo třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení, se nezakládá na hodnocení důkazů, jak jej předpokládají shora citovaná ust. § 259 odst. 3 nebo § 263 odst. 7 trestního řádu, podle kterých je odvolací soud vázán hodnocením důkazů soudem prvního stupně s výjimkou těch důkazů, které odvolací soud sám ve veřejném zasedání znovu provedl. Jinak řečeno, rozhodnutí okresního soudu o odkázání poškozených na občanskoprávní řízení není založeno na posouzení důkazů, které by vázalo odvolací soud ve smyslu citované právní úpravy trestního řádu, neboť nejde o hodnocení důkazů za účelem meritorního rozhodnutí, nýbrž o závěr soudu, že další objasňování skutkového základu, jež je pro přiznání náhrady nemajetkové újmy nutné, vyžaduje pokračovat v dokazování, které už není nezbytné pro trestní řízení a podstatně by ho protáhlo.

Ani potud tak Ústavní soud neshledal argumenty stěžovatele důvodnými.

IV. b)

K námitkám nedostatečně zjištěného skutkového stavu

Stěžovatel dále namítá, že krajský soud při posuzování nároku na odškodné nezkoumal naplnění jednotlivých předpokladů odpovědnosti za vzniklou újmu a rozhodoval na základě domněnek a pravděpodobnosti, tedy nikoliv na základě dostatečně prokázaných skutečností.

Jak již bylo shora uvedeno, v adhezním řízení rozhoduje trestní soud o náhradě majetkové škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení podle hmotného práva jiné než trestní povahy. V nyní posuzovaném případě jde o relutární náhradu škody podle ust. § 2959 občanského zákoníku, podle kterého *při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželů, rodičů, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*

V souvislosti s tím, že citovaná právní úprava při rozhodování o výši relutární náhrady škody neposkytuje obecným soudům přesná vodítka pro její vyčíslení, shrnul Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14, judikaturou ustálená kritéria pro její určení. Jedná se o kritéria, která lze shledat jak na straně poškozeného (pozůstalého), tak na straně škůdce (osoby odpovědné). Jak je uvedeno v citovaném nálezu: *„Okolnosti, jež je třeba zkoumat na straně poškozeného, mohou být podle rozvíjející se doktríny zejména a) intenzita vztahu žalobce se zemřelým, b) věk zemřelého a pozůstalých, c) otázka hmotné závislosti pozůstalého na usmrcené osobě, d) případné poskytnutí jiné satisfakce. Pro výši náhrady je kvalita vzájemného vztahu klíčová. Psychická bolest ze ztráty velmi blízkého člověka (nově dle § 2959 Občanského zákoníku duševní útrapy) je často vnímána jako nesnesitelná, fyzická, omezující ostatní aktivity pozůstalého, mnohdy přerůstající až do duševního onemocnění. Při zohlednění věku zemřelého se odlišuje, nakolik je prožívána ztráta novorozence jeho rodiči, ztráta rodiče jeho dětmi nebo ztráta osoby důchodového věku jeho vnoučaty. Důležitou roli hraje i pocit zodpovědnosti rodiče za své děti. Ztráta osoby, na níž je pozůstalý existenčně závislý, se negativně projeví i ve sféře osobnostního prožívání. Jiná forma satisfakce než peněžita (např. omluva odpovědné osoby) sice nemůže být sama o sobě dostačující, její poskytnutí a následné posouzení jejího významu však může promluvit do snížení peněžitého zadostiučinění... Okolnosti na straně osoby odpovědné (původce zásahu), jsou a) postoj žalovaného (lítost, náhrada škody, omluva aj.), b) dopad události do duševní sféry původce - fyzické osoby, c) jeho majetkové poměry a d) míra zavinění, ev. míra spoluzavinění usmrcené osoby. Je zcela zřetelné, že postoj této osoby může podstatným způsobem ovlivnit vnímání újmy pozůstalými; vstřícné chování, omluva či projevená lítost škůdce může zmírnit dopady nemajetkové újmy, naopak jeho lhostejnost, arogance či vyjádřená bezcitnost ji může ještě prohloubit. Je nutné přihlížet též k jeho majetkovým poměrům tak, aby byla dána možnost reálného uspokojení přiznaných nároků [k výčtu kritérií... a dalším okolnostem ve vztahu k tomuto druhu odškodnění podrobněji zejména Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1117-1120 (komentář k § 2959 P. Vojtek) a k doktríně odškodnění duševních útrap blíže Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (k § 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1717-1723 (komentář k § 2959 P. Bezouška)].“*

Ústavní soud na tomto místě připomíná, že adhezní trestní řízení ve své podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení, v němž by jinak byl nárok na náhradu škody uplatňován. Výrok trestního soudu, jímž byl podle § 228 odst. 1 trestního řádu přiznán nárok poškozeného na náhradu škody vůči obžalovanému, je exekučním titulem a musí snést test ústavnosti jako kterékoli jiné meritorní rozhodnutí soudu. Dle názoru

Ústavního soudu má proto trestní soud v adhezním řízení povinnost postupovat co do odůvodněnosti svého rozhodnutí se stejnou péčí jako civilní soud, který rozhoduje o náhradě škody ve věcech občanskoprávních. V rámci rozhodování o náhradě škody musí tudíž trestní soud vzít v úvahu všechna ustanovení občanskoprávních předpisů o odpovědnosti za škodu (náleze ze dne 30. 3. 2012, sp. zn. III. ÚS 2954/11).

Podle názoru Ústavního soudu, pokud jde o okolnosti na straně poškozených v nyní posuzovaném případě, krajský soud nezjistil intenzitu vztahů poškozených a zemřelého řádně. Krajský soud své úvahy ohledně intenzity vztahů poškozených a zemřelého založil na jejich příbuzenských vztazích a v řízení před krajským soudem prokazaného společného soužití poškozených a zemřelého. Z uvedeného pak krajský soud učinil závěr o vyšší intenzitě jejich vzájemných vztahů. V této souvislosti krajský soud v napadeném rozhodnutí konstatuje, že nebyly zjištěny žádné konkrétní skutečnosti, které by svědčily, že vztahy mezi zemřelým a poškozenými byly jakýmkoliv způsobem narušeny a jednalo se naopak o pozitivně vyvíjející se rodinné vztahy.

Podle mínění Ústavního soudu však nelze konstatovat, že závěr krajského soudu ohledně intenzity vztahů poškozených a zemřelého má oporu v provedených důkazech, neboť z výsledků provedeného dokazování nevyplývá podklad pro jednoznačný závěr soudu o tom, že se v posuzovaném případě jednalo o pozitivně vyvíjející se rodinné vztahy, resp. o vztahy s vyšší intenzitou. Takový závěr totiž nelze usuzovat toliko ze skutečností, že poškození a zemřelý jsou v příbuzenském vztahu a žili ve společné domácnosti. Je sice pravdou, že v souvislosti s tímto závěrem uvádí krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí také tvrzení poškozených, obsažená v příloze podání ze dne 18. 8. 2014, kterým se poškození ve smyslu § 43 odst. 3 trestního řádu připojují k trestnímu řízení (trestní spis č. I. 117 – 119) – podle kterých poškozená babička pomáhala při opatrování a výchově zemřelého, který jako jediný muž v rodině se věnoval i údržbě rodinného domku a jeho opravám a vzhledem k tomu, že poškozená sestra nezná svého otce a nikdy se s ním neseetkala, lze předpokládat, že vztah mezi ní a zemřelým byl velmi blízký – nicméně uvedené nebylo jako důkaz v řízení před krajským soudem řádně provedeno (srov. protokol o veřejném zasedání ze dne 19. 2. 2015, č. I. 230 – 233) a nelze proto o tato tvrzení dané závěry soudu opírat, resp. nelze z nich bez dalšího vycházet při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy.

Závěr krajského soudu, týkající se intenzity vztahu poškozených se zemřelým proto nevyhovuje kritériím spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 odst. 1 Listiny. Toto ustanovení obsahuje základní zásady spravedlivého procesu, k nimž náleží právo každého na to, aby nestranný a nezávislý soud při nalézání práva dbal stanoveného, tj. zákonného postupu. Jestliže učinil krajský soud závěr ohledně skutečnosti rozhodné pro výsledek svého rozhodování (intenzita vztahu poškozených se zemřelým), aniž pro to lze najít oporu v provedeném dokazování, resp. jestliže soud zhodnotil některý z důkazů v rozporu se zásadou volného hodnocení důkazů, nelze mít za to, že proběhnuvší proces vyhovuje zákonnému postupu soudu v řízení.

Řádné prokázání intenzity vztahů mezi poškozenými a zemřelým v nyní posuzovaném případě nabývá na významu rovněž s ohledem na obsah trestního spisu,

neboť v podaném vysvětlení poškozené matky zemřelého Policii ČR (l. č. 108), vyjádření zmocněnkyně poškozených (l. č. 224) a zejména pak dovolání stěžovatele (l. č. 246) jsou uvedena tvrzení, podle kterých se měl zemřelý pravidelně zdržovat v domácnosti stěžovatele (škůdce) a tedy mimo společnou domácnost poškozených, což jsou okolnosti nepochybně významné pro posouzení intenzity vztahů mezi poškozenými a zemřelým, a ostatně i pro posouzení dopadu události do duševní sféry původce, jako kritéria na straně osoby odpovědné.

Pokud jde o další okolnosti na straně stěžovatele, jako osoby odpovědné, krajský soud v napadeném rozhodnutí konstatuje, že na základě provedeného důkazního řízení nalézacím soudem bylo spolehlivě zjištěno, že zemřelý na následku dopravní nehody nenese žádnou spoluvinu a v plném rozsahu je odpovědný za jeho usmrcení stěžovatel. V tomto směru tedy nebyly podle krajského soudu zjištěny žádné skutečnosti, které by mohly být důvodem pro snížení nároků poškozených na odškodnění duševních útrap.

Ústavní soud však musí přisvědčit stěžovatelově námitce, podle které se krajský soud, při rozhodování o nároku poškozených na náhradu nemajetkové újmy, vůbec nezabýval kritériem majetkových poměrů stěžovatele, resp. otázkou, zda nejsou dány zákonné předpoklady pro snížení požadované náhrady škody ve smyslu § 2953 občanského zákoníku. Tyto úvahy se musí do odůvodnění rozhodnutí soudu o nároku na náhradu nemajetkové újmy promítnout a není proto možné, aby se jimi soud vůbec nezabýval. A to ani tehdy, pokud jde o případ újmy způsobené provozem vozidla, na kterou se vztahuje pojištění odpovědnosti z provozu vozidla podle zákona č. 68/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, ve znění pozdějších předpisů.

Výrok o povinnosti k náhradě újmy z adhezního řízení je totiž v plném rozsahu závazný pouze pro stěžovatele jako pojištěného škůdce, a nikoliv již pro pojistitele, který nemá v adhezním řízení zákonem zakotveno žádné procesní postavení a nemá tak procesní prostředky, jak toto řízení ovlivnit. Mohou proto nastat a v praxi nastávají např. případy, kdy je pojistitelem vyplacena poškozenému jako pojistné plnění menší částka, než jaká je výše soudem přiznaného nároku na náhradu újmy vůči pojištěnému škůdci (srov. KAZDA, P., KAZDOVÁ, K. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 76). Také mohou nastat případy, kdy o výplatě pojistného plnění, resp. jeho výši bude veden s pojistitelem spor, zatímco plnění uložené výrokem soudu o povinnosti k náhradě újmy bude vůči pojištěnému již exekuvovatelné. S ohledem na uvedené je proto namístě zkoumat, zda uplatnění nároku na náhradu škody nebude mít pro pojištěného důsledky z ekonomických hledisek zcela likvidační.

Z napadeného rozhodnutí však není patrné, zda bylo v adhezním řízení uvedené kritérium majetkových poměrů stěžovatele jakkoliv zvažováno, ačkoliv jím byla stěžovateli uložena povinnost uhradit poškozeným částku v celkové výši přes dva a půl milionu korun. Napadené rozhodnutí krajského soudu proto neodpovídá požadavku řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění, čímž rovněž v této jeho části došlo k porušení základního práva na spravedlivý proces podle článku 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Jedině až pečlivé uvážení všech kritérií pro určení výše náhrady nemajetkové újmy umožní stanovit její adekvátní kompenzaci. Nárok na náhradu nemajetkové újmy poškozených však nebyl v posuzovaném případě podložen takovými zjištěními soudů, která by umožnila její dostatečně přesnou kvantifikaci na základě shora uvedených kritérií. Ústavní soud v této souvislosti dodává, že tvrzení a prokázání požadovaných skutečností přitom náleží poškozeným či jejich zmocněnci a soudy nemají povinnost prokazovat je nad rámec, který by byl v rozporu s požadavkem na rychlost a hospodárnost trestního řízení. V takovém případě by bylo namístě poškozené s takovým nárokem odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 4.2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015).

V. Závěr

Shora uvedené skutečnosti vedou Ústavní soud k závěru, že v posuzovaném případě Krajský soud v Českých Budějovicích nedostatečně zjistil skutkový stav a z takto pochybného stavu pak vyvodil právní závěry ohledně nároku na náhradu nemajetkové újmy poškozených, čímž došlo k extrémnímu nesouladu mezi zjištěným skutkovým stavem a právními závěry na něm vybudovanými, což znamená svévoli, a ústí do porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny (např. nález sp. zn. III. ÚS 173/02, N 127/28 SbNU, str. 95).

Ústavní soud dodává, že v žádném případě skutkově nezpochybňuje značnou závažnost a neodčinitelnost následku, jež stěžovatel svým trestným jednáním způsobil. Je zřejmé, že v případech usmrcení z nedbalosti nelze pozůstalým oběti jejich ztrátu žádnou finanční částkou, poskytnutou na náhradě škody, dostatečně kompenzovat. Trestní soud v adhezním řízení však ani za této situace nemůže rezignovat na náležité odůvodnění výroku o náhradě škody, včetně intenzity vztahu poškozených se zemřelým a osobních a majetkových poměrů stěžovatele.

S ohledem na výše uvedené Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadené rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích. Navazující rozhodnutí Nejvyššího soudu Ústavní soud podle týchž ustanovení rovněž zrušil, neboť po zrušení rozhodnutí krajského soudu nemůže samo z hlediska právní jistoty obstát.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 9. srpna 2016

Tomáš Lichovník
předseda I. senátu Ústavního soudu